

แผนงาน	สร้างสมดุลของการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ
กิจกรรม	สร้างและรวบรวมองค์ความรู้ทางด้านพืช
โครงการ	การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากพืชป่า (CONSERVATION AND DOMESTICATION OF WILD PLANT SPECIES)
หน่วยงานรับผิดชอบ	องค์การสวนพฤกษศาสตร์

1. หลักการและเหตุผล

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา พันธุ์พืชป่าหลายชนิดเข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของประชากรเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นพืชที่ให้ผลผลิตเป็นเนื้อไม้ และไม้ซีกเนื้อไม้ แต่นับวันผลิตภัณฑ์ดังกล่าวเริ่มหายากขึ้นทุกที เนื่องจากจำนวนประชากรที่เพิ่ม และมีความต้องการปัจจัยสี่เพิ่มขึ้น ประกอบกับแหล่งของผลผลิตในสภาพธรรมชาติมีแนวโน้มลดลง และเกิดสถานการณ์ที่ไม่ก่อให้เกิดความยั่งยืน ของต้นตอของปัญหามีมาจากหลายๆ สาเหตุ เช่น

- ข้อจำกัดทางชีววิทยาและเทคโนโลยี เช่น การขาดความรู้และเทคโนโลยีในด้าน การขยายพันธุ์พืชนั้นๆ ในขณะที่พืชเมืองร้อนหลายชนิดมีเมล็ดประเภท RECALCITRANT ซึ่งฝ่อตัวอย่างรวดเร็ว และไม่สามารถเก็บรักษาไว้เป็นเวลานาน ได้ (KING AND ROBERTS, 1979) ดังนั้นการทำการวิจัยในด้านดังกล่าวจึงสามารถหาวิธีการแก้ปัญหาได้ แต่การทำงานวิจัยในปัจจุบันมักเน้นไปที่พืชเศรษฐกิจเสียมากกว่าพันธุ์พืชป่าซึ่งเป็นที่รู้จักน้อย แต่อาจมีประโยชน์มากมายต่อคนบางกลุ่ม
- ข้อจำกัดทางข้อมูล บางครั้งแหล่งข้อมูลของพืชชนิดหนึ่งๆ นั้นอาจหาได้ยากหรือ อาจยังไม่ได้มีการศึกษามาก่อน ไม่ว่าเป็นการปลูก การใช้ประโยชน์ ลักษณะทาง สรีระ และนิเวศ ตลอดจนข้อมูลทางพันธุกรรม ซึ่งทำให้การปลูกเป็นไปอย่าง ลำบากบางครั้งก็จำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม ซึ่งมีความกระจัดกระจายอยู่ในกลุ่มประชากรทั่วไป ต้องมีการรวบรวมให้เป็นระบบ มิฉะนั้นจะเกิดการสูญหายและไม่มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น (CHAMBER AND RICHARDS, 1995 ; DANIDA, 1995 ; PADULOSI ET AL. 2002) ดังนั้นจึงควร ให้ความสนใจกับภูมิปัญญาในท้องถิ่นเหล่านี้ให้มากขึ้น เนื่องจากอาจเป็น แหล่งข้อมูลอ้างอิงเพื่อการพัฒนาศักยภาพของการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติได้
- การขาดเทคนิคการนำมาปลูกอย่างเป็นระบบ บางครั้งการนำพันธุ์พืชป่าที่มีอยู่ใน แหล่งธรรมชาติ เช่น จากป่า มาปลูกในระบบสวน หรือไร่ของเกษตรกรทำให้เกิด

ความเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์หรือการเก็บเกี่ยวผลผลิตมากกว่าปล่อยไว้อย่างเดิม (LEAKY AND SIMONS, 1998 ; MIDGLEY, 1996) นั่นคือความพยายามนำพันธุ์พืชมาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพการอยู่อาศัยของมนุษย์รวมถึงการปรับปรุงสายพันธุ์ ระบบการปลูกและการจัดการ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ

- การขาดความเข้าใจในด้านนโยบาย การตลาด และข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง LERSEN ET AL.(2000) AND TOMICH (1996) กล่าวว่าเป็นเรื่องยากที่จะสรุปถึงความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายกับการดำรงชีวิตของประชากร เนื่องจากมีความซับซ้อนมาก โดยเฉพาะในเรื่องการตลาดที่คนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจ (BOBERG, 2000 ; OLSEN AND HELLES, 1997) นอกจากนี้ก็ยังมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องอีกหลายข้อที่ทำให้ความน่าสนใจของการนำพืชป่าออกจากแหล่งธรรมชาติมาทำการปลูกอย่างเป็นระบบลดลง ดังนั้นจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจที่ต้องศึกษาความสัมพันธ์เหล่านี้เพื่อหาวิธีหรือมาตรการการรองรับ
- ข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจและการเงิน ประเด็นนี้ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่สร้างปัญหาใหญ่ที่ทำการใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชป่าเป็นไปอย่างเต็มที่ ยกตัวอย่าง เช่น เกษตรกรรายย่อยที่มีรายได้ไม่มากนักย่อมไม่มีศักยภาพที่จะทดลองนำเอาพันธุ์พืชป่าออกจากแหล่งธรรมชาติมาปลูกในพื้นที่ของตน อีกทั้งยังไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะดำเนินการได้ด้วยซ้ำ (NAZAREA-SANDOVAL, 1995) ดังนั้นการที่จะดำเนินการนำเอาพันธุ์พืชป่ามาปลูกนั้น จำเป็นต้องใช้เงินทุนจากภายนอกพอสมควร

ดังนั้นกระบวนการนำเอาพันธุ์พืชป่าออกจากแหล่งธรรมชาติมาปลูกอย่างเป็นระบบจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ไม่อาจละเลยได้ เนื่องจากเป็นอีกหนทางหนึ่งที่ช่วยปรับปรุงและรักษาสภาพแวดล้อมหรือระบบนิเวศของแหล่งพันธุ์พืชเดิมให้เกิดความยั่งยืน และมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งในแง่ของแหล่งอาหาร แหล่งที่พัก แหล่งเส้นใย (เครื่องนุ่งห่ม) และแหล่งสมุนไพร

2. วัตถุประสงค์

- 2.1. สำรวจพืชป่าที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพืชเศรษฐกิจในสภาพพื้นที่ป่าแบบต่าง ๆ
- 2.2. ทำการศึกษาด้านสัณฐานและนิเวศวิทยา รวมถึงการใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชป่าในพื้นที่สำรวจ

2.3. ทดลองนำพันธุ์พืชป่าที่คาดว่าจะมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพืชเศรษฐกิจ มาปลูก และจัดการอย่างเป็นระบบ

2.4. หาศักยภาพในการพัฒนาพันธุ์พืชป่าให้เป็นพืชเศรษฐกิจ และทำการส่งเสริมเกษตรกรที่น่าสนใจ

3. เป้าหมายและตัวชี้วัด

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด
1. เกษตรกรบริเวณรอบชายป่าได้รับประโยชน์จากการปลูกพืชในระบบวนเกษตร - หลังจากโครงการสิ้นสุดไปแล้ว 3 ปี จำนวน - หลังจากโครงการสิ้นสุดไปแล้ว 5 ปี จำนวน	1,000 ครอบครั 2,500 ครอบครั
2. มีนักศึกษาจบการศึกษาหลังจากโครงการสิ้นสุด 5 ปี - ปริญญาโท	3 คน
3. พื้นที่รอบชายป่าได้รับการปกป้องจากเกษตรกร - หลังจากสิ้นสุดโครงการ 3 ปี จำนวน - หลังจากสิ้นสุดโครงการ 5 ปี จำนวน	5,000 ไร่ 10,000 ไร่
4. รายงานได้เผยแพร่ในวารสารทางวิชาการ จำนวน	3 เรื่อง
5. รายงานที่ใช้ในการประชุมทางวิชาการ จำนวน	3 เรื่อง

4. ความสอดคล้องและความสัมพันธ์กับยุทธศาสตร์และแผน

สอดคล้องกับแผนการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2548 - 2551 ใน ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5. กิจกรรมของโครงการ

กิจกรรมการดำเนินงานในปีงบประมาณ 2552

กิจกรรม	เป้าหมาย	ปีงบประมาณ 2552											
		ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.
- ชุดโครงการการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากพืชป่าบางชนิด	1 โครงการ												
1. การบริหารโครงการการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จากพืชป่า		←											→
2. การบริหารโครงการลักษณะทางสัณฐานและนิเวศของพืชป่าบางชนิดที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ		←											→

6. ระยะเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุด

การดำเนินการเริ่มในเดือนตุลาคม 2550 และสิ้นสุดในเดือนกันยายน 2553

7. พื้นที่ดำเนินการ

- 7.1. บ้านร่มเกล้า ตำบลร่มเกล้า อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก (ป่าดิบเขา)
- 7.2. บ้านปางมะโอ ตำบลแม่ทะ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ (ป่าดิบเขา)
- 7.3. บ้านวัดจันทร์ ตำบลวัดจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ (ป่าสน)
- 7.4. บ้านแม่ทะ ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ (ป่าเบญจพรรณ)
- 7.5. บ้านแม่สา ตำบลแม่สา อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ (ป่าเต็งรัง)
- 7.6. หมู่บ้านพงไสว ตำบลชากพง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง (ป่าพรุและป่าชายหาด)

8. ความพร้อมโครงการและการคำนวณผลตอบแทนของโครงการ

- ดำเนินการได้ทันที
- อยู่ระหว่างการเตรียมความพร้อม
- ยังไม่ได้เตรียมการ

9. แนวทางการดำเนินงาน

การเก็บข้อมูลในพื้นที่จริง และนำข้อมูลที่ได้ไปทดลองใช้ในพื้นที่ดังกล่าว

10. การวางระบบการติดตามและประเมินผล

11.1 การประชุมประจำเดือน

11.2 การรายงานผลการวิจัยประจำปี

11.3 การส่งเสริมให้นักวิจัยเสนอผลงานวิจัย ในการประชุมทางวิชาการทั้งในและ

ต่างประเทศ

11. ตัวชี้วัดและแนวทางการติดตามประเมินผลสำเร็จ

ตัวชี้วัด	แนวทางติดตามประเมินผล
1. ภายในปี 2552 เกษตรกรบริเวณรอบชายป่าได้รับประโยชน์จากการปลูกพืชในระบบวนเกษตร จำนวน 1,000 ครอบครัว	- การประเมินสภาพพื้นที่ โดยชุมชนมีส่วนร่วม
2. จำนวนพื้นที่รอบชายป่าได้รับการปกป้องจากเกษตรกร ในปี 2552 จำนวน 5,000 ไร่	- การตรวจวัดโดยแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ และการสำรวจป่า

12. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การพัฒนาพันธุ์พืชป่าเป็นพืชเศรษฐกิจผ่านกระบวนการนำมาปลูกอย่างเป็นระบบรวมถึงการศึกษานโยบายและการตลาดนี้จะเป็นตัวอย่างที่ดีของการแก้ไขปัญหาการดำรงชีวิตของประชาชนและปัญหาสภาพนิเวศเสื่อมโทรมได้ เนื่องจากผู้ที่สนใจสามารถนำเอาหลักการปฏิบัติไปประยุกต์ใช้ได้ ซึ่งนับว่าเป็นการแก้ปัญหาความยากจนไปได้ในระดับหนึ่ง อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพเพื่อนำไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

หน่วยงานที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้ดีที่สุดคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพืชป่าและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น หน่วยจัดการต้นน้ำที่ส่งเสริมการพัฒนาต้นน้ำที่สูงอุทยานแห่งชาติ ศูนย์พัฒนาป่ารักษ์น้ำ รักแผ่นดินในสมเด็จพระบรมราชินีนาถ และองค์การบริหารส่วนตำบล